

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑΣ

7/2024

Εκτίμηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή για τα νοικοκυριά βάσει του εισοδήματός τους

Το ΚΕΠΕ, το μεγαλύτερο Κέντρο Οικονομικών Ερευνών της Ελλάδας, πραγματοποιεί στη σειρά «Αναλύσεις Επικαιρότητας» σύντομες και τεκμηριωμένες αναλύσεις σε οικονομικά ζητήματα που απασχολούν τον δημόσιο βίο της χώρας, με στόχο την υπεύθυνη ενημέρωση της Κοινωνίας και της Πολιτείας.

Καθ. Παναγιώτης Λιαργκόβας, Πρόεδρος Δ.Σ. ΚΕΠΕ & Επιστημονικός Διευθυντής

Περίληψη

Αντικείμενο της εργασίας είναι η εκτίμηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) για νοικοκυριά που ανήκουν σε διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες, ειδικότερα, η εκτίμηση του ΔΤΚ με έμφαση στα φτωχά νοικοκυριά, στο πλουσιότερο 20% και στο πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών. Δευτερευόντως, αντικείμενο του παρόντος είναι η κατ' αρχήν εκτίμηση του πλήθους των νοικοκυριών που εμφανίζουν δαπάνες οι οποίες υπερβαίνουν το εισόδημά τους, η προκαταρκτική ανάλυση των χαρακτηριστικών αυτών των νοικοκυριών και η προκαταρκτική εκτίμηση του βαθμού υπέρβασης. Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση είναι πως το πληθωριστικό σοκ της περιόδου 2021-2022 έπληξε δυσανάλογα τα φτωχά νοικοκυριά, ενώ διεύρυνε την απόσταση των πλουσίων από όλες τις άλλες εισοδηματικές ομάδες.

Για την ανάλυση εργάστηκε ο Ερευνητής του ΚΕΠΕ
Γιώργος Ιωαννίδης

ioannidis@kepe.gr

Email: info-press@kepe.gr

<https://www.kepe.gr/>

Εισαγωγή και Σύνοψη

Το είδος και η ποσότητα των αγαθών που καταναλώνουν τα νοικοκυριά διαφοροποιείται βάσει του εισοδήματος, των χαρακτηριστικών, αλλά και του κοινωνικού στάτους. Ακριβώς λόγω αυτών των διαφορών οι επιπτώσεις του πληθωρισμού δεν είναι οι ίδιες σε όλα τα νοικοκυριά. Αντικείμενο της εργασίας είναι η εκτίμηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔTK) για νοικοκυριά που ανήκουν σε διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες, ειδικότερα, η εκτίμηση του ΔTK ανά πεντημόριο και ανά δεκατημόριο εισοδήματος με έμφαση στο φτωχότερο και πλουσιότερο 20% και 10%, αντίστοιχα, των νοικοκυριών. Δευτερευόντως, αντικείμενο του παρόντος είναι η κατ' αρχήν εκτίμηση του πλήθους των νοικοκυριών που εμφανίζουν δαπάνες που υπερβαίνουν το εισόδημά τους, η ανάλυση των χαρακτηριστικών αυτών των νοικοκυριών και η εκτίμηση του βαθμού υπέρβασης.

Η πλήρης κατανόηση των αναδιανεμητικών επιπτώσεων του πληθωρισμού, καθώς και των επιπτώσεων στην ευημερία των νοικοκυριών δεν περιορίζεται στην εκτίμηση του ΔTK ανά υπόομάδα νοικοκυριών. Η άνοδος των τιμών προκαλεί μείωση του όγκου της κατανάλωσης για κάποια αγαθά, επομένως, ακόμα και στην περίπτωση που η δαπάνη για το συγκεκριμένο αγαθό παραμένει σταθερή, το νοικοκυριό αντιμετωπίζει απώλεια ευημερίας λόγω της μειωμένης κατανάλωσης. Επίσης, το ύψος των δανειακών υποχρεώσεων αλλά και τα χαρακτηριστικά των δανείων (π.χ. σε σταθερό ή κυμαινόμενο επιτόκιο), σε συνδυασμό με τη μεταβολή του εισοδήματος, παίζουν καθοριστικό ρόλο. Τέλος, οι επιπτώσεις του πληθωρισμού στον πλούτο των νοικοκυριών (κυρίως στην αξία της ακίνητης περιουσίας) επηρεάζουν το τελικό επίπεδο ευημερίας. Με άλλα λόγια, η πλήρης κατανόηση των επιπτώσεων του πληθωρισμού σε νοικοκυριά με διαφορετικά χαρακτηριστικά απαιτεί ευρύτερη ανάλυση από αυτή που επιχειρείται εδώ.

Με δεδομένους τους παραπάνω περιορισμούς, τα κύρια συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση μπορούν να κωδικοποιηθούν ως εξής:

(α) Η μεταβολή του ΔTK των επιμέρους εισοδηματικών κατηγοριών ακολουθεί τις αντίστοιχες του Γενικού ΔTK. Δηλαδή, από το τέταρτο τρίμηνο του 2021 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των τιμών, η οποία χαρακτηρίζει όλες τις εισοδηματικές κατηγορίες.

(β) Η σωρευτική αύξηση τιμών που αντιμετώπισε το φτωχότερο 20% των νοικοκυριών ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο. Ειδικότερα, την περίοδο 2020-2022, το μέσο επίπεδο των τιμών για το φτωχότερο 20% των νοικοκυριών είχε αυξηθεί κατά 15,6% έναντι 14,7% του μέσου όρου, ενώ κατά το 2022 ο πληθωρισμός των φτωχότερων νοικοκυριών ήταν υψηλότερος του μέσου όρου κατά 0,8 ποσοστιαίες μονάδες.

(γ) Το αντίθετο ισχύει για το πλουσιότερο 20% και 10% των νοικοκυριών. Η σωρευτική αύξηση των τιμών την περίοδο 2020-2022 διαμορφώθηκε σε 13,7% και 13,1%, αντίστοιχα, ενώ από το 2020 έως και το 2023 ο ΔTK των πλουσιότερων νοικοκυριών υπολείπεται του μέσου όρου. Το 2022 το πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών αντιμετώπισε πληθωρισμό κατά 1,1 ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερο του μέσου όρου και κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα του πληθωρισμού των φτωχών.

(δ) Με εξαίρεση το 2022, το εύρος των αποκλίσεων του ΔTK μεταξύ φτωχότερων και πλουσιότερων νοικοκυριών δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλο (κυμαίνεται σε περίπου στη μία ποσοστιαία μονάδα), αλλά η πληθωριστική κρίση του 2021-22 είχε ως αποτέλεσμα από το 2021Q4 και μετά ο ΔTK των φτωχότερων να κινείται σταθερά άνω του μέσου όρου χωρίς να διαφαίνονται τάσεις σύγκλισης.

(ε) Η απόκλιση του ΔTK των πλουσίων (πλουσιότερο 10%) από τον μέσο όρο είναι σημαντικότερη και εμμένουσα, ενώ το πληθωριστικό σοκ της περιόδου 2021-2022 είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω διεύρυνση της απόκλισης.

Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά τις δαπάνες των νοικοκυριών που δεν αντικρίζονται από τρέχοντα έσοδα, τα βασικά συμπεράσματα της ανάλυσης μπορούν να κωδικοποιηθούν ως εξής:

(α) Το 2022 το 40,9% των νοικοκυριών είχε δαπάνες που υπερβαίνουν το εισόδημά του. Το αντίστοιχο ποσοστό το 2020 ήταν 35,9%.

(β) Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις πως τμήμα του φαινομένου οφείλεται στην απόκρυψη εισοδημάτων για λόγους φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, περίπου 1 στα 4 νοικοκυριά που ανήκουν στο πλουσιότερο 10% δηλώνει υπερβάλλουσες δαπάνες, ενώ το 53% των νοικοκυριών με κύρια πηγή εισοδήματος το εισόδημα από περιουσία (κυρίως ενοίκια) και που ανήκει ταυτόχρονα στο πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών, δηλώνει υπερβάλλουσες δαπάνες.

(γ) Ωστόσο, η περαιτέρω ανάλυση των χαρακτηριστικών της ομάδας των νοικοκυριών με μη αντικριζόμενες δαπάνες δείχνει ότι η διάσταση της απόκρυψης εισοδημάτων -μολονότι υπάρχει- δεν είναι κυρίαρχη. Ακόμα και με την υπόθεση ότι ένα στα πέντε νοικοκυριά που δηλώνει υπερβάλλουσες δαπάνες αποκρύπτει εισοδήματα, το υπολειπόμενο μέγεθος διαμορφώνεται σε 32,7%, δηλαδή περίπου ένα στα τρία νοικοκυριά.

(δ) Στη χειρότερη θέση βρίσκονται οι μονογονεϊκές οικογένειες και τα φτωχότερα νοικοκυριά, αφού το 79,2% και 78,7% αντίστοιχα, εμφανίζει δαπάνες που υπερβαίνουν το εισόδημα.

(ε) Ο βαθμός υπέρβασης είναι υψηλότερος μεταξύ των νοικοκυριών με κύριο εισόδημα από επιδόματα ανεργίας (130,7%), από άλλα επιδόματα ή βοηθήματα (167,8%). καθώς επίσης και στις μονογονεϊκές οικογένειες (78,9%) και στα φτωχά νοικοκυριά (78,8%).

Εν κατακλείδι, οι άμεσες επιδράσεις του πληθωριστικού σοκ ήταν αρνητικές για τα φτωχότερα νοικοκυριά αλλά -κυρίως- δημιούργησαν προϋποθέσεις περαιτέρω διεύρυνσης της οικονομικής ανισότητας. Το σχετικά μικρό εύρος των αποκλίσεων του ΔTK για διαφορετικές κατηγορίες νοικοκυριών δείχνει αφενός πως απαιτούνται πρόσθετα μέτρα ελέγχου/αποκλιμάκωσης των τιμών και αφετέρου πως ο στόχος είναι σχετικά εύκολο να επιτευχθεί. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κύρια πηγή των αυξήσεων προέρχεται από τα τρόφιμα και την ενέργεια που επενεργεί τόσο στις μετακινήσεις όσο και στις δαπάνες κατοικίας, η έμφαση πρέπει να προσανατολιστεί σε αυτά τα πεδία. Πέραν αυτών, σημαντική απόκλιση (εις βάρος των φτωχότερων) παρουσιάζεται και στις δαπάνες τηλεπικοινωνιών για τις οποίες πρέπει να ενεργοποιηθούν μέτρα αποκλιμάκωσης των τιμών.

Σε κάθε περίπτωση, από την ανάλυση προκύπτει πως, παρά την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, βρισκόμαστε ακόμα σε μεταβατική περίοδο που χαρακτηρίζεται από ανισορροπία, ως εκ τούτου, τα μέτρα ελέγχου των τιμών παραμένουν σημαντικά. Σε αυτό το πλαίσιο, η ενδεχόμενη (και σε κάποια στιγμή αναγκαία) απόσυρση μέτρων συγκυριακού χαρακτήρα πρέπει να συνδυαστεί με διαρθρωτικού χαρακτήρα παρεμβάσεις με στόχο την ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων/υπηρεσιών, με έμφαση στις αγορές στις οποίες παρατηρούνται υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης.

Ωστόσο, το σημαντικό ποσοστό υπέρβασης των δαπανών έναντι του εισοδήματος υποδηλώνει πως οι παρεμβάσεις πρέπει να επεκταθούν και στο πεδίο της ενίσχυσης των πραγματικών εισοδημάτων, με στόχο τη μείωση των δαπανών που δεν αντικρίζονται από τρέχοντα εισοδήματα. Τα πλέον καθοριστικά ζητήματα αφορούν: (α) το κατά πόσο τα κοινωνικά επιδόματα θα αναπροσαρμοστούν βάσει του πληθωρισμού, (β) τον ρυθμό μεγέθυνσης της απασχόλησης και αντίστοιχα μείωσης της ανεργίας, (γ) τον ρυθμό μεταβολής των ονομαστικών μισθών και (δ) την εμβάθυνση των μέτρων στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών.

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Οι Crawford & Oldfield (2002), αναλύοντας τα στοιχεία του Ηνωμένου Βασιλείου, διαπίστωσαν πως κατά την περίοδο 1976-2000 μόλις το 1/3 των νοικοκυριών αντιμετώπισαν πληθωρισμό κοντά στο μέσο όρο, δηλαδή, με απόκλιση έως μία ποσοστιαία μονάδα. Κατά συνέπεια, η διαφοροποίηση του πληθωρισμού αποτελεί τον κανόνα και όχι την εξαίρεση.

Παλαιότερες εργασίες έδειξαν πως νοικοκυριά διαφορετικού τύπου -κυρίως ηλικιωμένοι- αντιμετωπίζουν διαφορές ως προς τον πληθωρισμό.¹ Νεότερες μελέτες² βρήκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ νοικοκυριών που ανήκουν σε διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες και καταλήγουν στο κοινό συμπέρασμα ότι ο πληθωρισμός πλήττει δυσανάλογα τα φτωχότερα νοικοκυριά, αν και οι ακριβείς επιπτώσεις εξαρτώνται σημαντικά και από τα θεσμικά ιστορικά χαρακτηριστικά κάθε χώρας (Easterly και Fischer 2001). Το ΚΕΠΕ σε πρόσφατη εργασία του (Κανελλόπουλος 2022) καταλήγει πως σε περιόδους ύφεσης οι τιμές των αγαθών που καταναλώνονται περισσότερο από τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα μειώνονται με μικρότερο ρυθμό σε σχέση με τις τιμές των αγαθών που καταναλώνονται περισσότερο από μεσαία και υψηλότερα εισοδήματα, ενώ σε περιόδους πληθωριστικών πιέσεων οι τιμές των σημαντικών για τα φτωχότερα νοικοκυριά αγαθών αυξάνονται ταχύτερα σε σχέση με τα αγαθά που προτιμούν τα πλουσιότερα νοικοκυριά.³ Κατ' επέκταση, οι μεταβολές των τιμών (είτε προς τα κάτω είτε προς τα πάνω) επιδεινώνουν την κατανομή του εισοδήματος εις βάρος των φτωχότερων νοικοκυριών. Αντίστοιχα, η πλειονότητα των μελετών διαπιστώνει θετική συσχέτιση μεταξύ του πληθωρισμού και οικονομικής ανισότητας.⁴

Σε ό,τι αφορά την πρόσφατη πληθωριστική κρίση στην Ευρώπη, σειρά μελετών καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο πληθωρισμός επηρέασε δυσανάλογα τα φτωχότερα νοικοκυριά.⁵ Ο Menyherst (2022) σε μια έκθεση που συντάχθηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκτίμησε τις δυνητικές επιπτώσεις της αύξησης των τιμών στους δείκτες υλικής και κοινωνικής στέρησης, στην ενεργειακή φτώχεια και στην απόλυτη φτώχεια και διαπίστωσε ότι το πληθωριστικό σοκ αύξησε τον δείκτη υλικής και κοινωνικής στέρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά περίπου δύο ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η αντίστοιχη αύξηση στους δείκτες ενεργειακής φτώχειας και απόλυτης φτώχειας ανέρχεται σε περίπου πέντε ποσοστιαίες μονάδες.

Τέλος, ορισμένες έρευνες επικεντρώνουν στην εκτίμηση των επιπτώσεων που είχαν τα μέτρα στήριξης που υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πληθωριστικής και ενεργειακής κρίσης.⁶ Κοινή συνισταμένη είναι πως τα μέτρα που υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις είχαν θετική επίπτωση ως προς την προστασία των φτωχότερων νοικοκυριών αλλά δεν κατάφεραν να εξαλείψουν τις αρνητικές αναδιανεμητικές επιπτώσεις. Δηλαδή, η ανισότητα αυξήθηκε μεν, αλλά λιγότερο σε σχέση με το ενδεχόμενο απουσίας των μέτρων στήριξης.

¹ Ενδεικτικά, Amble και Stewart (1994), Hobijn και Lagakos (2003, 2005) McGranahan και Paulson (2005), Cardoso κ.ά. (2022).

² Ενδεικτικά βλ. McGranahan και Paulson (2005), Kaplan και Schulhofer-Wohl (2017), Argente και Lee (2021), Jaravel (2019), Cavallo (2020) και Kim και Lin (2024).

³ Η πρώτη διαπίστωση του φαινομένου ήταν του Snyder (1961) και επιβεβαιώθηκε αργότερα από τον Orchard (2022).

⁴ Ενδεικτικά Thalassinos κ.ά. (2012), Jaravel (2019), Wimer κ.ά. (2019), Jaravel και O'Connell (2020).

⁵ Ενδεικτικά, Claeys και Guetta-Jeanrenaud (2022) για το Βέλγιο, την Ιταλία και την Γαλλία, Adunts κ.ά. (2022) για την Τσεχία, Cardoso κ.ά. (2022) για την Ισπανία, Kuchler κ.ά. (2023) για την Δανία.

⁶ Ενδεικτικά Amores κ.ά. (2023), Bankowski κ.ά. (2023), Curci κ.ά. (2022).

Βάσεις δεδομένων και μεθοδολογία

Η εκτίμηση των συντελεστών στάθμισης για τον ΔΤΚ των επιμέρους εισοδηματικών ομάδων έγινε βάσει του επικαιροποιημένου καλαθιού. Δηλαδή, ως έτος αναφοράς για την εκτίμηση των συντελεστών στάθμισης έως και το 2022 λήφθηκαν οι ΕΟΠ των αντίστοιχων ετών, ενώ για την εκτίμηση του ΔΤΚ κατά το έτος 2023 ως έτος βάσης χρησιμοποιήθηκε η ΕΟΠ του 2022 (αφού η ΕΟΠ 2023 δεν είναι ακόμα διαθέσιμη). Με αυτόν το τρόπο, η εκτίμηση είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα.⁷ Σε ό,τι αφορά τη μηνιαία και μέση ετήσια εξέλιξη των τιμών, τα δεδομένα αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα της ΕΛΣΤΑΤ.⁸ Επισημαίνεται ωστόσο, ότι η εκτίμηση του ΔΤΚ για τις επιμέρους κατηγορίες νοικοκυριών έγινε -όπως και στην περίπτωση της ΕΛΣΤΑΤ- βάσει της περιοριστικής υπόθεσης της «ενιαίας τιμής», δηλαδή, της υπόθεσης ότι το σύνολο των νοικοκυριών αντιμετωπίζει τις ίδιες τιμές για κάθε είδος προϊόντος που καταναλώνουν. Ωστόσο, όλες οι κατηγορίες αγαθών (όσο αναλυτικές και εάν είναι) χαρακτηρίζονται από μεγάλη ετερογένεια ως προς τις τιμές ακόμα και ίδιων αγαθών.⁹ Επομένως, για την ακριβή εκτίμηση του ΔΤΚ π.χ. του φτωχότερου 20% των νοικοκυριών δεν αρκεί να γνωρίζουμε τον καταμερισμό των δαπανών της συγκεκριμένης υπόομάδας, διότι απαιτείται και η γνώση της μεταβολής των τιμών στα ειδικά προϊόντα που καταναλώνει αυτή η υπόομάδα. Αυτή όμως η καταγραφή δεν υπάρχει. Βάσει των παραπάνω, εκτιμούμε τον ΔΤΚ βάσει της παραδοχής ότι όλα τα νοικοκυριά αντιμετωπίζουν την ίδια τιμή (μέση τιμή) για κάθε αγαθό/υπηρεσία που αγοράζουν. Ακολουθώντας, η υπόθεση της ενιαίας τιμής σημαίνει ότι οι διαφορές στον πληθωρισμό κάθε ομάδας νοικοκυριών, οφείλονται αποκλειστικά στην διαφοροποίηση του τμήματος των συνολικών δαπανών που προσανατολίζεται σε κάθε κατηγορία αγαθού.

Τέλος, το πραγματικό εισόδημα του νοικοκυριού επηρεάζεται όχι μόνο από το εισόδημα αλλά και από το πλήθος των ατόμων. Βάσει των παραπάνω, ο επιμερισμός των νοικοκυριών σε πεντημόρια και δεκατημόρια έγινε βάσει του ισοδύναμου μέσου ατομικού καθαρού εισοδήματος (εισόδημα μείον φόροι και εισόδημα σε είδος). Ως συντελεστής στάθμισης, χρησιμοποιήθηκε το «τροποποιημένο ισοδύναμο μέγεθος νοικοκυριού (κλίμακα ΟΟΣΑ)».

Απόλυτη δαπάνη των νοικοκυριών ανά ύψος εισοδήματος και κατηγορίες αγαθών

Το είδος και η ποσότητα των αγαθών που καταναλώνουν τα νοικοκυριά επηρεάζεται καθοριστικά από το ύψος του εισοδήματος του νοικοκυριού, από το είδος του αγαθού/υπηρεσίας και από τα καταναλωτικά πρότυπα και το κοινωνικό στάτους του νοικοκυριού (Deaton, & Muellbauer 1980, Bourdieu 1979). Ο Bourdieu (1979), στο εμβληματικό του έργο «η Διάκριση» έδειξε πως η κατανάλωση δεν είναι μόνο μια οικονομική δραστηριότητα πόσο μάλλον μια ατομική επιλογή. Οι καταναλωτικές επιλογές των ατόμων αντανακλούν το *habitus* τους, που είναι αποτέλεσμα του κοινωνικού περιβάλλοντος και της τάξης στην οποία ανήκουν, και αποτελούν μηχανισμό αναπαραγωγής της κοινωνικής ιεραρχίας, αφού μέσω της πρόσβασης σε διαφορετικά είδη αγαθών

⁷ Η ετήσια περιοδικότητα της ΕΟΠ και ο χρόνος που απαιτείται για την επεξεργασία των στοιχείων, επιβάλλει στην ΕΛΣΤΑΤ την εκτίμηση των συντελεστών στάθμισης βάσει των στοιχείων της τελευταίας διαθέσιμης ΕΟΠ, δηλαδή, εκείνης του προ-προηγούμενου έτους.

⁸ [04. Μηνιαία Εξέλιξη Γενικού ΔΤΚ \(2020=100.0\) \(Ιανουαρίου 1959 - Αυγούστου 2024\)](#)

⁹ Για παράδειγμα, είναι πιθανό τα φτωχότερα νοικοκυριά να αγοράζουν φτηνότερα κινητά τηλέφωνα σε σχέση με τα πλουσιότερα. Εάν τα νοικοκυριά αγοράζουν μόνο κινητά τηλέφωνα, αλλά τα φτωχά νοικοκυριά αγοράζουν το τηλέφωνο Α και τα πλούσια αγοράζουν το τηλέφωνο Β, μια αύξηση της τιμής του Β δεν επηρεάζει καθόλου τα φτωχά νοικοκυριά, επηρεάζει όμως τη μέση τιμή των κινητών τηλεφώνων.

και υπηρεσιών, οι ανώτερες τάξεις διασφαλίζουν ότι τα παιδιά τους θα κληρονομήσουν το πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο που χρειάζονται για να διατηρήσουν την κοινωνική τους θέση.

Αντιστοίχως, στην οικονομική βιβλιογραφία είναι γνωστή η διάκριση μεταξύ βασικών αγαθών (basic goods) και αγαθών πολυτελείας (luxury goods). Ως «βασικά» χαρακτηρίζονται αγαθά που είναι αναγκαία για την καθημερινή διαβίωση των ατόμων/νοικοκυριών (π.χ. τρόφιμα, ένδυση, στέγαση, υγεία). Τα βασικά αγαθά χαρακτηρίζονται από χαμηλή ελαστικότητα, δηλαδή, η κατανάλωσή τους δεν μεταβάλλεται σημαντικά ούτε με τη μεταβολή του εισοδήματος, ούτε με τη μεταβολή της τιμής τους. Δηλαδή, η αύξηση της τιμής δεν προκαλεί σημαντική μείωση της κατανάλωσης αλλά και η αύξηση του εισοδήματος δεν προκαλεί αντίστοιχη αύξηση της κατανάλωσης, αντιθέτως, μειώνει τη σχετική δαπάνη για αυτά τα αγαθά, κάτι που είναι γνωστό και ως ο νόμος του Ένγκελ (Engel 1857). Αντιθέτως, τα αγαθά πολυτελείας δεν είναι αναγκαία για την διαβίωση του ατόμου ή του νοικοκυριού αλλά παρέχουν υψηλότερο επίπεδο άνεσης, στάτους ή ικανοποίησης (π.χ. κοσμήματα, ρούχα σχεδιαστών κλπ.). Αυτά τα αγαθά χαρακτηρίζονται από υψηλή ελαστικότητα, δηλαδή, επηρεάζονται έντονα από την μεταβολή του εισοδήματος ή/και από την μεταβολή της τιμής (Veblen 1899, Basmann κ.ά. 1988). Σε αυτή την περίπτωση, η αύξηση του εισοδήματος προκαλεί αύξηση της κατανάλωσης και η αύξηση της τιμής προκαλεί μείωση.

Από την ανάλυση των στοιχείων της ΕΟΠ 2022, προκύπτει πως το (ισοδύναμο) εισόδημα του πλουσιότερου 10% των νοικοκυριών είναι 5,8 φορές υψηλότερο από το αντίστοιχο εισόδημα του φτωχότερου 20%. Ωστόσο, οι απόλυτες δαπάνες των πλουσιότερων είναι μόλις 3,2 φορές μεγαλύτερες εκείνων των φτωχών, δηλαδή, επιβεβαιώνεται ότι η οριακή ροπή προς κατανάλωση βαίνει μειούμενη όσο αυξάνει το εισόδημα.

Ο Πίνακας 1 μας βοηθά στο να αναγνώσουμε πώς εξελίσσεται η απόλυτη δαπάνη όταν αυξάνει το εισόδημα. Στον πίνακα κατανείμαμε τα προϊόντα και τις υπηρεσίες βάσει του λόγου της απόλυτης δαπάνης του πλουσιότερου 10% των νοικοκυριών προς το φτωχότερο 20%. Η μετακίνηση στις στήλες από τα αριστερά προς τα δεξιά δεν αντιστοιχεί στη μετακίνηση από τα βασικά αγαθά προς τα αγαθά πολυτελείας, διότι τα αγαθά δεν κατανεμήθηκαν βάσει της μεταβολής της σχετικής δαπάνης. Ωστόσο, ο πίνακας αποτυπώνει μια εικόνα αναφορικά με το είδος των αγαθών των οποίων η δαπάνη παραμένει σταθερή όταν αυξάνει το εισόδημα και εκείνων των οποίων η δαπάνη αυξάνεται εκθετικά.

Συνολικά, οι δύο πρώτες στήλες του πίνακα περιλαμβάνουν εκείνα τα αγαθά που μπορούν να θεωρηθούν ως αναγκαία για την καθημερινή επιβίωση του νοικοκυριού. Εδώ συναντάμε την πλειονότητα των ειδών διατροφής, τις βασικές δαπάνες φωτισμού και θέρμανσης της κατοικίας, τις βασικές δαπάνες υγείας (φάρμακα και ιατροί) καθώς και τις ελάχιστες δαπάνες μετακίνησης (λεωφορεία και ανταλλακτικά αυτοκινήτων). Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται και «οριζόντιες» δαπάνες όπως τα τέλη της ΕΡΤ, η δαπάνη για αγορά εκπαιδευτικών βιβλίων, οι δαπάνες κηδειών και οι δαπάνες για την προμήθεια γραφικής ύλης. Επισημαίνεται ότι σε αυτή την ομάδα αγαθών εντάσσονται και οι δαπάνες ηλεκτρικής ενέργειας και οι δαπάνες για υπηρεσίες τηλεφωνίας.

Η τρίτη και η τέταρτη στήλη αποτυπώνουν τα αγαθά που αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα όταν μετακινούμαστε σε μεσαία επίπεδα στην κλίμακα εισοδημάτων. Εδώ τοποθετούνται τα υπόλοιπα τρόφιμα, το σύνολο των οινοπνευματωδών ποτών, το σύνολο των ειδών ένδυσης και υπόδυσης και οι δαπάνες για καύσιμα μετακίνησης. Τέλος, οι δύο τελευταίες στήλες αποτυπώνουν εκείνα τα αγαθά η κατανάλωση των οποίων είναι σχετικά μικρή στα χαμηλά και μεσαία εισοδήματα και αυξάνεται εκθετικά στα υψηλά.

Πίνακας 1: Προϊόντα και υπηρεσίες για τα οποία η απόλυτη δαπάνη του πλουσιότερου 10% των νοικοκυριών, σε σχέση με αντίστοιχη δαπάνη του φτωχότερου 20% των νοικοκυριών, είναι...					
... χαμηλότερη ή έως 30% υψηλότερη (μέση τιμή = 1,0005)	...από 40% υψηλότερη έως και διπλάσια (μέση τιμή = 1,7)	...από 2 έως 5 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 3,2)	...5,1 έως 10 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 6,2)	...από 10 έως 40 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 14,6)	...πάνω από 100 φορές υψηλότερη ή/και δεν εμφανίζεται στους φτωχούς
01. Τρόφιμα					
Αλεύρι, δημητριακά Ψωμί Χοιρινό Εντόσθια Ψάρια (κατ.) Γάλα Ελαιόλαδο Λαχανικά διατηρημένα Πατάτες Τσιπς	Ζάχαρη Αλάτι, μπαχαρικά Παιδικές τροφές Σοκολάτα σκόνη	Ρύζι Ζυμαρικά Δημητριακά για πρωινό Μοσχάρι Αρνί & κατσίκι Πουλερικά Αλλαντικά Γιαούρτι Τυριά Αυγά Μαργαρίνη	Φρούτα νωπά Λαχανικά νωπά Λαχανικά (κατ.) Μέλι, μαρμελάδες Σοκολάτες Προπαρασκευασμένα φαγητά Ανθρακούχο νερό Αναψυκτικά	Πίτσες, πίτες Ψάρια νοπά Θαλασσινά (νωπά & κατ.) Βούτυρο Ξηροί καρποί Γλυκά Παγωτά Καφές Τσάι Χυμοί φρούτων	
02. Οιοπνευματώδη και καπνός					
Καπνός	Τσιγάρα	Μπύρα Πούρα και πουράκια	Αποστάγματα Κρασί		
03. Είδη ένδυσης και υπόδησης					
Υφάσματα Υλικά ένδυσης Επιδιορθώσεις υποδημάτων		Ενδύματα (ανδρ., γυν., παιδικά) Υποδήματα (ανδρ., γυν., παιδικά)	Καθαρισμός ενδυμάτων		
04. Στέγαση, ύδρευση, καύσιμα και φωτισμός κατοικίας					
Υγραέριο Στερεά καύσιμα	Ηλεκτρολόγοι Υδρευση Δημοτικά τέλη Αποχέτευση Ηλεκτρισμός	Καταβαλλόμενο ενοίκιο Είδη συντήρησης κατοικίας Υδραυλικοί Κοινόχρηστα Φυσικό αέριο Πετρέλαιο θέρμανσης	Ελαιοχρωματιστές		
05. Αγαθά οικιακής χρήσης					
Επισκευές οικιακών συσκευών Μαχαροπήρουνα	Σκευή Μεγάλα εργαλεία και εξοπλισμός Μη μηχανοκίνητα εργαλεία Είδη καθαρισμού και συντήρησης	Κλινοσκεπάσματα Υφαντουργικά (τραπέζι, μάνιο) Ηλεκτρικές κουζίνες Μικρές οικιακές συσκευές Υαλικά	Έπιπλα Χαλιά και κουρτίνες Ψυγεία και πλυντήρια Κλιματιστικά Συσκευές καθαρισμού Υπηρεσίες καθαρισμού	Έπιπλα κήπου Φωτιστικά Μικρά εξαρτήματα Οικιακές υπηρεσίες	

Πίνακας 1: Προϊόντα και υπηρεσίες για τα οποία η απόλυτη δαπάνη του πλουσιότερου 10% των νοικοκυριών, σε σχέση με αντίστοιχη δαπάνη του φτωχότερου 20% των νοικοκυριών, είναι...					
... χαμηλότερη ή έως 30% υψηλότερη (μέση τιμή = 1,0005)	...από 40% υψηλότερη έως και διπλάσια (μέση τιμή = 1,7)	...από 2 έως 5 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 3,2)	...5,1 έως 10 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 6,2)	...από 10 έως 40 φορές υψηλότερη (μέση τιμή = 14,6)	...πάνω από 100 φορές υψηλότερη ή/και δεν εμφανίζεται στους φτωχούς
06. Υγεία					
Φάρμακα Γενικοί ιατροί	Ιατροί ειδικότητας Ιατρικά εργαστήρια	Ιατρικά προϊόντα, Φακοί επαφής Οδοντιατρικές υπηρεσίες	Νοσοκομειακή περίθαλψη		Ακουστικά βαρηκοΐας
07. Μεταφορές					
Λεωφορεία	Ανταλλακτικά αυτοκινήτου	Αυτοκίνητα μεταχειρισμένα Ελαστικά, Λιπαντικά Βενζίνη και πετρέλαιο κίνησης Συνεργεία αυτοκινήτων Μαθήματα οδήγησης και ΚΤΕΟ Ταξί	Μοτοσυκλέτες Ποδήλατα Διόδια, παρκόμετρα Τρένο	Αυτοκίνητα καινούργια Μίσθωση χώρων στάθμευσης Πτήσεις εσωτερικού Πτήσεις εξωτερικού Πλοία	Αξεσουάρ αυτοκινήτου
08. Επικοινωνίες					
	Υπηρεσίες τηλεφωνίας	Τηλεφωνικός εξοπλισμός		Υπηρεσίες courier	
09. Αναψυχή και πολιτισμός					
Αγορά ζώων συντροφιάς	Εισφορά ΕΡΤ, συνδρομητική TV Εκπαιδευτικά βιβλία Εγχειρίδια και οδηγοί Γραφική ύλη	Αξεσουάρ Η/Υ Προϊόντα κήπου Προϊόντα για κατοικίδια ζώα	Εξοπλισμός ήχου & εικόνας Φορητές συσκευές ήχου & εικόνας Επιτραπέζια & ηλεκτρ. παιχνίδια Είδη άθλησης Σινεμά, θέατρα, συναυλίες Λογοτεχνικά βιβλία Περιοδικά Πακέτο διακοπών εσωτερικού	Η/Υ Λογισμικό Άνθη, φυτά Κτηνιατρικές υπηρεσίες Αθλητικές δραστηριότητες Εφημερίδες Διάφορα έντυπα	Σκάφη Μεγάλα είδη αθλητισμού Μουσικά όργανα Μουσεία, βιβλιοθήκες, ζωολογικοί κήποι Φωτογραφικές υπηρεσίες Πακέτο διακοπών εξωτερικού
10. Εκπαίδευση					
Μετά β' β'βάθμια μή γ' β'βάθμια εκπαίδευση (π.χ. ΙΕΚ)	Τριτοβάθμια εκπαίδευση		Δευτεροβάθμια εκπαίδευση Εκπαίδευση μη ταξινομημένη	Προσχολική εκπαίδευση Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	
11. Ξενοδοχεία - εστιατόρια					
		Κυλικεία	Εστιατόρια, καφετέριες	Ξενοδοχεία, πανσιόν, πανδοχεία	
12. Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες					
	Υπηρεσίες κηδεϊών	Κομμώσεις Συσκευές προσωπικής φροντίδας Προϊόντα ομορφιάς Οίκοι ευγηρίας & ιδρύματα Βοήθεια ατόμων στο σπίτι Ασφάλεια οχημάτων	Είδη ταξιδιού Ασφάλεια ταξιδιών Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες	Κοσμήματα Ρολόγια Είδη για μωρά Ασφάλεια οικίας Ασφάλεια υγείας	Υπηρεσίες φροντίδας παιδιών Σύμβουλοι επενδύσεων
Πηγή: Επεξεργασία των στοιχείων της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών του έτους 2022.					

Σχετική δαπάνη των νοικοκυριών ανά ύψος εισοδήματος και κατηγορίες αγαθών

Η κατανομή της σχετικής δαπάνης, δηλαδή, του τμήματος της συνολικής δαπάνης των νοικοκυριών που προσανατολίζεται σε κάθε κατηγορία αγαθών και υπηρεσιών, είναι αναγκαία προκειμένου να εκτιμηθεί ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή. Ο Πίνακας 2 αποτυπώνει την ποσοστιαία κατανομή της σχετικής δαπάνης των φτωχότερων και των πλουσιότερων νοικοκυριών στις δώδεκα βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών.

Όπως φαίνεται, η σχετική δαπάνη των φτωχών νοικοκυριών (P20) για την κάλυψη αναγκών σίτισης, στέγασης και επικοινωνίας είναι σημαντικά υψηλότερη σε σχέση με των πλούσιων (R10). Η κάλυψη αυτών των αναγκών ισοδυναμεί με κάτι παραπάνω από το ήμισυ των δαπανών των φτωχών (50,5%) έναντι κάτι λιγότερο του 1/3 των πλουσίων (27,7%). Ειδικότερα, η υπερβάλλουσα σχετική δαπάνη για τρόφιμα οφείλεται στα άλευρα (ψωμί, δημητριακά, αλεύρι κλπ.), στο κρέας, στα γαλακτοκομικά και στα λαχανικά. Αντίστοιχα, η υπερβάλλουσα σχετική δαπάνη των φτωχότερων για στέγαση οφείλεται κυρίως στις δαπάνες φωτισμού και θέρμανσης και στις αυξημένες σχετικές δαπάνες ενοικίου. Τέλος, η υπερβάλλουσα δαπάνη για επικοινωνίες οφείλεται στις υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας.

	Φτωχότερο 20% (P20)	ΣΥΝΟΛΟ	Πλουσιότερο 20% (R20)	Πλουσιότερο 10% (R10)
1. Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	26,7%	21,4%	16,3%	13,8%
2. Αλκοολούχα ποτά και καπνός	3,8%	3,7%	3,3%	3,2%
3. Ένδυση και υπόδηση	4,7%	4,9%	5,3%	5,7%
4. Στέγαση	18,5%	14,8%	12,2%	11,0%
5. Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	4,1%	4,6%	5,6%	6,0%
6. Υγεία	7,6%	7,8%	7,5%	7,5%
7. Μεταφορές	9,7%	12,6%	13,9%	14,2%
8. Επικοινωνίες	5,3%	4,4%	3,7%	3,4%
9. Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	2,7%	4,5%	7,1%	8,8%
10. Εκπαίδευση	3,1%	3,5%	4,0%	4,4%
11. Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	8,0%	10,6%	12,6%	13,4%
12. Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	5,9%	7,3%	8,4%	8,6%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Εκτιμήσεις του συγγραφέα βάσει ΕΟΠ 2022

Αντιθέτως, τα πλούσια νοικοκυριά (R10) προσανατολίζουν μεγαλύτερο τμήμα των δαπανών τους στις μετακινήσεις, στις δαπάνες αναψυχής, στις δαπάνες ξενοδοχείων-καφέ-εστιατορίων και στις λοιπές δαπάνες (στις οποίες περιλαμβάνονται οι προσωπικές δαπάνες καλλωπισμού, η αγορά κοσμημάτων αλλά και οι πάσης φύσης ασφάλειες και υπηρεσίες τρίτων προς το νοικοκυριό). Όπως βλέπουμε, το σύνολο των παραπάνω δαπανών αντιστοιχεί στο 45,0% των δαπανών των πλουσίων έναντι 26,3% των φτωχών. Ειδικότερα, η υπερβάλλουσα σχετική δαπάνη των πλουσίων για μεταφορές οφείλεται στην αγορά μεταφορικών μέσων, η υπερβάλλουσα σχετική δαπάνη για αναψυχή οφείλεται σε δαπάνες μεγάλων μέσων αναψυχής και μουσικών οργάνων, ενώ η υπερβάλλουσα σχετική δαπάνη για άλλα αγαθά και υπηρεσίες οφείλεται στις ασφάλειες (υγείας, μετακινήσεων κλπ.).

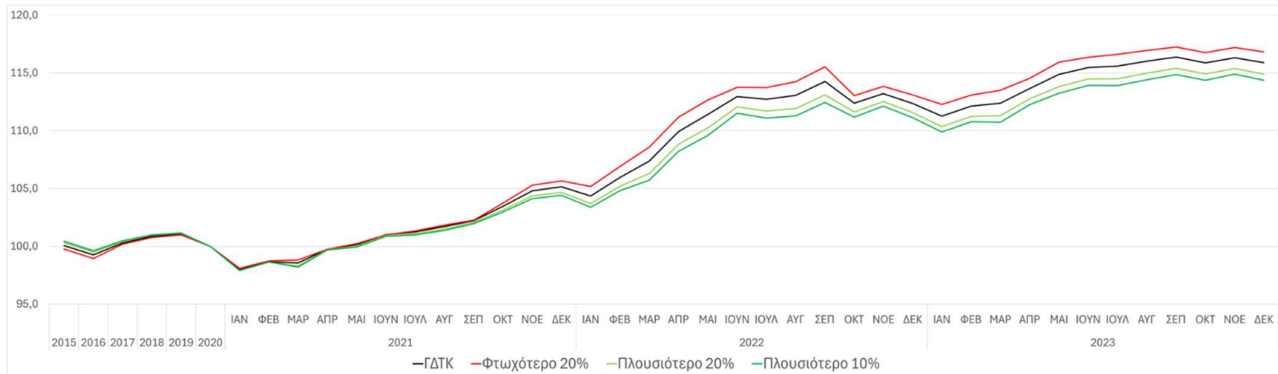
Εξέλιξη του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή για τα φτωχά, τα πλουσιότερα και τα πλούσια νοικοκυριά

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα, η εκτίμηση του ΔTK για τις εισοδηματικές υπόομάδες νοικοκυριών έγινε βάσει των συντελεστών στάθμισης της ΕΟΠ του αντίστοιχου έτος και όχι του έτους t-2, με εξαίρεση το έτος 2023 όπου ως έτος αναφοράς της ΕΟΠ είναι το προηγούμενο έτος (ΕΟΠ 2022).

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η εξέλιξη του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή για το σύνολο των νοικοκυριών (μαύρη γραμμή), για το φτωχότερο 20% των νοικοκυριών (κόκκινη γραμμή), για το πλουσιότερο 20% των νοικοκυριών (ανοιχτή πράσινη γραμμή) και για το πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών (σκούρα πράσινη γραμμή). Όπως βλέπουμε, οι μεταβολές του ΔTK των επιμέρους εισοδηματικών κατηγοριών ακολουθούν τις αντίστοιχες του Γενικού Δείκτη. Δηλαδή, από τα μέσα του 2021 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση, με αποτέλεσμα το 2023 το μέσο επίπεδο των τιμών να είναι αυξημένο κατά 14,7% σε σχέση με το 2020.

Αντίστοιχες είναι και οι αυξήσεις τιμών που αντιμετώπισαν οι επιμέρους εισοδηματικές ομάδες των νοικοκυριών. Ειδικότερα, την περίοδο 2020-2023 το φτωχότερο 20% των νοικοκυριών αντιμετώπισε μια σωρευτική αύξηση ίση με 15,6%, το πλουσιότερο 20% των νοικοκυριών αντιμετώπισε αύξηση ίση με 13,7%, ενώ το πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών αντιμετώπισε σωρευτική αύξηση των τιμών ίση με 13,1%.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή ανά εισοδηματική ομάδα νοικοκυριών

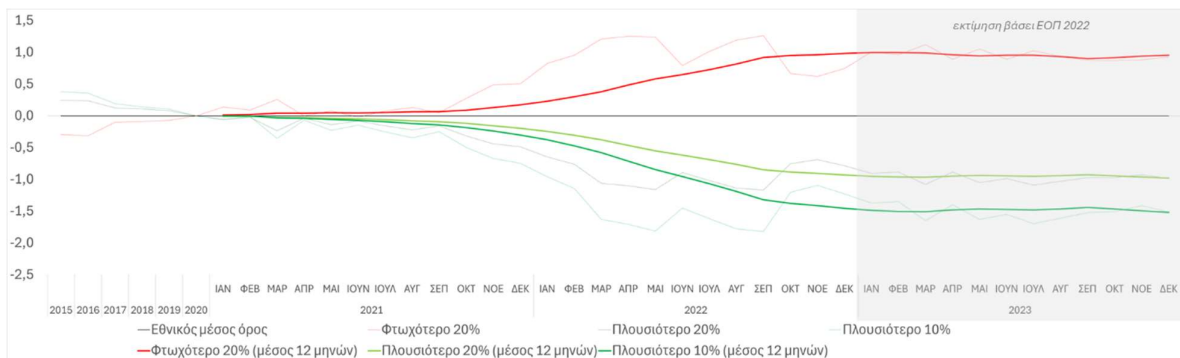
Πηγή: Εκτιμήσεις του συγγραφέα

Επιπρόσθετα, όπως βλέπουμε στο Διάγραμμα 1, οι πληθωριστικές πιέσεις του 2021-2022 διαμόρφωσαν για τα φτωχότερα νοικοκυριά έναν ΔTK που κινείται σταθερά πάνω από τον μέσο όρο, σε αντίθεση με τον ΔTK των πλουσιότερων που κινείται σταθερά κάτω από τον μέσο όρο. Ακόμα χειρότερα, φαίνεται πως το πληθωριστικό σοκ του 2021-2022 ανέστρεψε μια «μακροχρόνια» τάση που χαρακτηρίζει τα έτη από το 2015 έως και το 2020, κατά τα οποία ο ΔTK των φτωχότερων νοικοκυριών ήταν οριακά χαμηλότερος τόσο του γενικού μέσου όρου όσο και εκείνου των πλουσιότερων νοικοκυριών. Επομένως, πέρα από την ήδη πραγματοποιηθείσα αρνητική επίπτωση, ο χρονικά εμμένων χαρακτήρας του φαινομένου δημιουργεί τον κίνδυνο εδραίωσης αυτής της κατάστασης.

Στο Διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η απόκλιση του ΔTK των διαφορετικών εισοδημάτων των νοικοκυριών από τον εθνικό μέσο όρο. Εδώ, η απόκλιση ισούται με την απόσταση κάθε καμπύλης από τον οριζόντιο άξονα. Εάν μια καμπύλη κινείται πάνω από τον οριζόντιο άξονα, αυτό σημαίνει ότι ο ΔTK της αντίστοιχης ομάδας νοικοκυριών είναι υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο (και

αντίστροφα). Επισημαίνεται ότι οι συνεχόμενες καμπύλες αποτυπώνουν τον κινητό μέσο όρο των προηγούμενων 12 μηνών, επομένως η μεταβολή τους επηρεάζεται από το παρελθόν (π.χ. μια αύξηση/μείωση της διαφοράς θα εμφανιστεί με χρονοκαθυστέρηση).

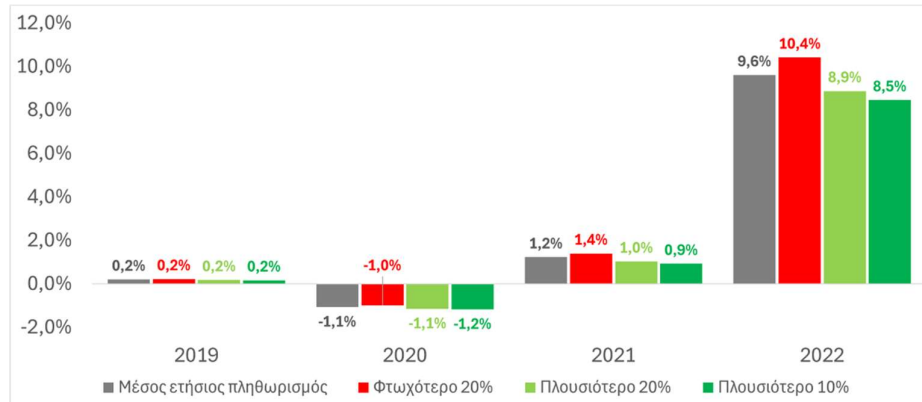
Διάγραμμα 2: Απόκλιση του ΔTK των νοικοκυριών διαφορετικών εισοδηματικών ομάδων από τον εθνικό μέσο όρο (έτος αναφοράς ΕΟΠ = t-2)

Πηγή: Εκτιμήσεις του συγγραφέα

Όπως βλέπουμε, η απόκλιση του ΔTK των φτωχών, που ξεκίνησε κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2021, εδραιώθηκε εντός του 2023 και αναμένεται να διατηρηθεί και κατά το 2023 εάν δεν υπάρξουν αλλαγές στη σύνθεση του καλαθιού των φτωχών νοικοκυριών (υπενθυμίζεται ότι η εκτίμηση του 2023 έγινε με τη στάθμιση της ΕΟΠ του 2022, οπότε τα αποτελέσματά της ενδέχεται να αλλάξουν μόλις γίνουν διαθέσιμα τα στοιχεία της ΕΟΠ του 2023). Σε ό,τι αφορά το μέγεθος της απόκλισης, αυτό διαμορφώνεται μεσοσταθμικά σε περίπου μία μονάδα πάνω από τον γενικό μέσο όρο, δηλαδή, σε σχετικά μέτρια επίπεδα. Από τα στοιχεία της παραπάνω εκτίμησης προκύπτουν τρεις βασικές πηγές ανησυχίας ή προκλήσεις για το επόμενο διάστημα. Η πρώτη αφορά την αντιμετώπιση του ενδεχομένου παγίωσης της προς τα πάνω απόκλισης του ΔTK των φτωχών. Η δεύτερη αφορά την ανάγκη μείωσής της και η τρίτη αφορά μείωση του χάσματος μεταξύ του ΔTK των φτωχών και των πλουσίων (R10), το οποίο στα τέλη του 2022 διαμορφώθηκε σε 2,2 ποσοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 3: Μέσος ετήσιος πληθωρισμός βάσει του επικαιροποιημένου ΔTK νοικοκυριών διαφορετικών εισοδηματικών ομάδων

Πηγή: Εκτιμήσεις του συγγραφέα

Τέλος, στο Διάγραμμα 3 αποτυπώνεται η νέα εκτίμηση για τον μέσο ετήσιο πληθωρισμό βάσει του επικαιροποιημένου ΔTK. Όπως βλέπουμε, τόσο το 2021 όσο και το 2022, ο μέσος πληθωρισμός που αντιμετώπισαν τα φτωχά νοικοκυριά ήταν μεγαλύτερος του εθνικού μέσου όρου, με τη διαφορά να ανέρχεται στη 0,8 ποσοστιαία μονάδα για το έτος 2022. Αντίστοιχα, το πλουσιότερο 20% των νοικοκυριών αντιμετώπισε έναν πληθωρισμό της τάξης του 8,9%, ενώ το πλουσιότερο 10% των νοικοκυριών αντιμετώπισε έναν πληθωρισμό της τάξης του 8,5%, δηλαδή 1,1 ποσοστιαία μονάδα

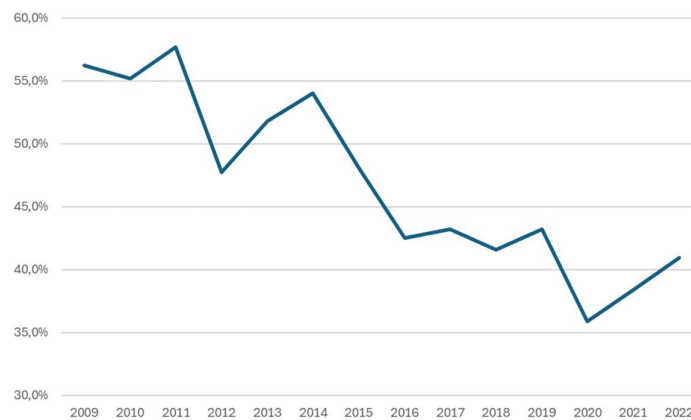
χαμηλότερα του εθνικού μέσου όρου και 1,9 ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερα του αντίστοιχου πληθωρισμού των φτωχών.

Νοικοκυριά με δαπάνες άνω του εισοδήματός τους

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή, η ελαστικότητα ως προς την τιμή, της κατανάλωσης βασικών αγαθών είναι χαμηλή, διότι αυτά τα αγαθά είναι αναγκαία για την καθημερινή διαβίωση του νοικοκυριού. Επομένως, η επίπτωση του πληθωρισμού δεν αφορά μόνο το ύψος των τιμών αλλά και το τμήμα του εισοδήματος που προσανατολίζεται σε καταναλωτικές αγορές (consumption share of income). Τα φτωχότερα νοικοκυριά διαθέτουν μεγαλύτερο τμήμα του εισοδήματός τους στην αγορά καταναλωτικών αγαθών, κατά συνέπεια η διατήρηση του προηγούμενου επιπέδου κατανάλωσης συχνά απαιτεί δαπάνες που υπερβαίνουν το εισόδημα (Amores κ.ά. 2023). Τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών μάς δίνουν τη δυνατότητα να απομονώσουμε τα νοικοκυριά που δηλώνουν δαπάνες που υπερβαίνουν το καθαρό εισόδημά τους και να μελετήσουμε τα βασικά τους χαρακτηριστικά. Η ανάλυση που ακολουθεί είναι προκαταρκτική αλλά μας δίνει μια εικόνα των τάσεων μεταβολής, μια ένδειξη του εύρους του φαινομένου και του τρόπου με τον οποίο εμφανίζεται σε διαφορετικές υπόομάδες νοικοκυριών.

Στο Διάγραμμα 4 αποτυπώνεται η εξέλιξη του ποσοστού των νοικοκυριών με δαπάνες άνω του εισοδήματός τους κατά την περίοδο 2009-2022. Η πρώτη διαπίστωση είναι πως το συγκεκριμένο ποσοστό κινείται διαχρονικά σε υψηλό επίπεδο, κατά κανόνα άνω του 40%. Όμως, την περίοδο 2009-2020 καταγράφηκε μια σημαντική αποκλιμάκωση, προφανώς λόγω της σταδιακής βελτίωσης της γενικότερης κατάστασης της οικονομίας, και των αντίστοιχων θετικών επιπτώσεων στο εισόδημα των νοικοκυριών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των νοικοκυριών με υπερβάλλουσες του εισοδήματος δαπάνες μειώθηκε από 56,3% το 2009 σε 35,9% το 2020. Εν συνεχεία όμως, λόγω της πληθωριστικής πίεσης, ο δείκτης αυξήθηκε πάλι, φτάνοντας το 40,9% το 2022.

Διάγραμμα 4: Ποσοστό νοικοκυριών που δηλώνει δαπάνες μεγαλύτερες του εισοδήματός τους (2009-2022)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

Η καταγραφή δαπανών που υπερβαίνουν το εισόδημα ενέχει μια διπλή όψη. Από τη μία πλευρά, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις πως τμήμα της οφείλεται στην απόκρυψη εισοδημάτων για λόγους φοροδιαφυγής. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, το 25,7% του πλουσιότερου 10% των νοικοκυριών δηλώνει δαπάνες οι οποίες υπερβαίνουν το εισόδημά του. Ακόμα χειρότερα, μεταξύ του 10% των πλουσιότερων νοικοκυριών με κύρια πηγή εισοδήματος την περιουσία (δηλαδή εν πολλοίς από

ενοίκια) το 53,9% δηλώνει ετήσιες δαπάνες άνω του εισοδήματος. Αυτού του τύπου τα αποτελέσματα συνιστούν ισχυρές ενδείξεις ότι τμήμα των μη αντικριζόμενων (από τρέχοντα εισοδήματα) δαπανών σχετίζεται με την απόκρυψη εισοδημάτων.

Πίνακας 3: Νοικοκυριά με υπερβάλλουσες του εισοδήματος δαπάνες ανά δεκατημόριο εισοδήματος και κύρια πηγή προέλευσης του εισοδήματος (έτος 2022)							
	Κύρια πηγή προέλευσης εισοδήματος						Σύνολο
	Μισθοί ή ημερομίσθια	Αυτοαπασχόληση	Περιουσία	Συντάξεις, επιδόματα συντάξεων	Επιδόματα ανεργίας, αποζημίωση απόλυσης	Άλλα επιδόματα ή βοηθήματα, εισοδήματα από άλλες πηγές	
1 ^ο δεκατημόριο εισοδήματος (φτωχότερο 10%)	81,9%	85,8%	88,6%	71,3%	89,6%	89,8%	82,0%
2 ^ο	75,2%	73,1%	82,9%	51,2%	46,9%	51,2%	61,3%
3 ^ο	57,1%	62,8%	50,1%	35,1%	47,9%	21,8%	48,3%
4 ^ο	56,0%	46,4%	62,8%	25,2%	0,0%	85,7%	39,9%
5 ^ο	41,6%	40,6%	66,8%	23,9%	100,0%	0,0%	33,6%
6 ^ο	46,8%	49,3%	0,0%	19,9%	0,0%	0,0%	36,3%
7 ^ο	37,0%	40,3%	83,4%	20,8%	0,0%	0,0%	31,5%
8 ^ο	35,4%	37,0%	91,0%	16,8%	0,0%	0,0%	29,6%
9 ^ο	24,3%	24,2%	52,7%	13,1%	0,0%	0,0%	20,9%
10 ^ο δεκατημόριο εισοδήματος (πλουσιότερο 10%)	31,1%	27,8%	53,9%	11,0%	0,0%	0,0%	25,7%
Σύνολο	44,1%	48,5%	72,5%	29,7%	58,8%	78,7%	40,9%

Πηγή: εκτιμήσεις του συγγραφέα βάσει των πρωτογενών στοιχείων της ΕΟΠ 2022.

Ωστόσο, η περαιτέρω ανάλυση των χαρακτηριστικών της ομάδας των νοικοκυριών με μη αντικριζόμενες δαπάνες δείχνει ότι η διάσταση της απόκρυψης εισοδημάτων, μολονότι υπάρχει, δεν είναι κυρίαρχη. Ακόμα και εάν υποθέσουμε ότι αυξημένη πιθανότητα απόκρυψης εισοδημάτων παρουσιάζουν τα νοικοκυριά που το κύριο εισόδημά τους προέρχεται είτε από την περιουσία είτε από την αυτοαπασχόληση, το πλήθος αυτών των νοικοκυριών αντιστοιχεί στο 19,3% του συνόλου των νοικοκυριών με μη αντικριζόμενες δαπάνες. Φυσικά, η απόκρυψη εισοδήματος δεν αφορά μόνο τα νοικοκυριά με εισόδημα από ενοίκια, ούτε όλα τα νοικοκυριά με εισόδημα από ενοίκια αποκρύπτουν εισόδημα. Αντίστοιχα, η απόκρυψη εισοδήματος μπορεί να αφορά και νοικοκυριά με κύρια πηγή προέλευσης του εισοδήματος τους μισθούς, διότι αυτό δεν αποκλείει την ύπαρξη δευτερογενών εισοδημάτων. Εν κατακλείδι, ακόμα και εάν υποθέσουμε ότι το ένα στα πέντε νοικοκυριά που δηλώνει υπερβάλλουσες δαπάνες αποκρύπτει εισοδήματα, το υπολειπόμενο μέγεθος διαμορφώνεται σε 32,7%, δηλαδή περίπου ένα στα τρία νοικοκυριά.

Με δεδομένους τους παραπάνω περιορισμούς, στον Πίνακα 4 αποτυπώνεται το ποσοστό των νοικοκυριών με υπερβάλλουσες δαπάνες στο σύνολο των νοικοκυριών του ίδιου τύπου καθώς και το μέσο ποσοστό υπέρβασης. Όπως βλέπουμε, το 79,2% των μονογονεϊκών οικογενειών (νοικοκυριά με έναν ενήλικα και εξαρτώμενα παιδιά), το 75,8% των φτωχών νοικοκυριών, το 73% του φτωχότερου 20% των νοικοκυριών και το 78,7% των νοικοκυριών που έχουν ως κύριο εισόδημα άλλα επιδόματα ή βοηθήματα από άλλες πηγές, έχουν δαπάνες που υπερβαίνουν τα ετήσια εισοδήματά τους.

Αντιθέτως, τα χαμηλότερα ποσοστά εμφανίζουν τα νοικοκυριά με δύο ή περισσότερους από δύο ενήλικες (28,7%), καθώς και τα νοικοκυριά όπου το κύριο εισόδημα προέρχεται από συντάξεις (29,7%), κάτι το οποίο ενδεχομένως υποδηλώνει μια αναγκαστική προσαρμογή των ηλικιωμένων στο ύψος του τρέχοντος εισοδήματός τους.

Πίνακας 4: Νοικοκυριά με υπερβάλλουσες δαπάνες του εισοδήματος (2022)

	Ποσοστό επί του συνόλου των νοικοκυριών του ίδιου τύπου	Μέσο ποσοστό υπέρβασης δαπανών
ΣΥΝΟΛΟ	40,9%	47,4%
με βάση τον τύπο του νοικοκυριού		
Ένας ενήλικας	47,9%	62,5%
Δύο ενήλικες	28,7%	39,5%
Περισσότεροι από 2 ενήλικες	28,7%	45,6%
Ένας ενήλικας με εξαρτώμενα παιδιά	79,2%	78,9%
Δύο ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	52,3%	45,6%
Περισσότεροι από 2 ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	40,9%	38,9%
με βάση το κατώφλι φτώχειας		
Κάτω από το κατώφλι φτώχειας	75,8%	78,8%
Πάνω από το κατώφλι φτώχειας	33,8%	42,0%
με βάση το πεντημόριο εισοδήματος		
1ο (φτωχότερο 20%)	73,0%	73,8%
2ο	44,0%	44,5%
3ο	31,9%	36,8%
4ο	30,6%	39,5%
5ο (πλουσιότερο 20%)	24,7%	44,4%
με βάση την προέλευση του κύριου εισοδήματος		
Μισθοί ή ημερομίσθια	44,1%	45,5%
Εισόδημα από αυτοαπασχόληση	48,5%	48,4%
Εισόδημα από περιουσία	72,5%	76,1%
Συντάξεις και επιδόματα συντάξεων	29,7%	39,0%
Επιδόματα ανεργίας ή αποζημίωση λόγω απόλυσης	58,8%	130,7%
Άλλα επιδόματα ή βοηθήματα και εισοδήματα από άλλες πηγές	78,7%	167,8%

Πηγή: Εκτιμήσεις του συγγραφέα βάσει στοιχείων ΕΟΠ 2022.

Το μέγεθος της υπέρβασης ακολουθεί το ίδιο μοτίβο. Η μέση υπέρβαση στο σύνολο των νοικοκυριών ήταν 47,4%, δηλαδή, το μέσο νοικοκυριό με υπερβάλλουσες δαπάνες δαπανά ποσά που υπερβαίνουν το εισόδημά του κατά 47,4%. Το υψηλότερο ποσοστό υπέρβασης εμφανίζουν τα νοικοκυριά με έναν ενήλικα με εξαρτώμενα τέκνα (78,9%), τα φτωχά νοικοκυριά (78,8%), το φτωχότερο 20% των νοικοκυριών (73,8%), ενώ τα νοικοκυριά που κύρια πηγή εισοδήματος είναι είτε τα επιδόματα ανεργίας είτε άλλα επιδόματα και βοηθήματα δαπανούν πάνω από τα διπλάσια του εισοδήματός τους (130,7% και 167,8%, αντίστοιχα).

Συμπεράσματα

Η αρνητική επίπτωση του πληθωρισμού και του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή στα φτωχότερα νοικοκυριά έχει πλέον συμβεί, αλλά το ενδεχόμενο να εδραιωθεί μια κατάσταση όπου τα φτωχότερα νοικοκυριά θα αντιμετωπίζουν έναν σταθερά υψηλότερο του μέσου όρου ΔTK, δηλαδή η επίπτωση να μην είναι στιγμιαία, συνιστά παράμετρο ανησυχίας. Το θετικό νέο είναι πως οι αποκλίσεις από τον μέσο όρο δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλες και μπορούν να αντιμετωπιστούν. Επομένως απαιτούνται πρόσθετες παρεμβάσεις στο επίπεδο του ελέγχου των τιμών, αλλά η απόσταση που πρέπει να καλυφθεί δεν είναι μεγάλη.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κύρια πηγή των αυξήσεων προέρχεται από τα τρόφιμα και την ενέργεια που επενεργεί τόσο στις μετακινήσεις όσο και στις δαπάνες κατοικίας, η έμφαση πρέπει να προσανατολιστεί σε αυτά τα πεδία. Πέραν αυτών, σημαντική απόκλιση (εις βάρος των φτωχότερων) παρουσιάζεται και στις δαπάνες τηλεπικοινωνιών για τις οποίες πρέπει να ενεργοποιηθούν μέτρα αποκλιμάκωσης των τιμών. Σε κάθε περίπτωση, από την ανάλυση προκύπτει πως, παρά την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, βρισκόμαστε ακόμα σε μεταβατική περίοδο που χαρακτηρίζεται από ανισορροπία, ως εκ τούτου, τα μέτρα ελέγχου των τιμών παραμένουν σημαντικά. Σε αυτό το πλαίσιο, η ενδεχόμενη (και σε κάποια στιγμή αναγκαία) απόσυρση ορισμένων μέτρων συγκυριακού χαρακτήρα πρέπει να συνδυαστεί με διαρθρωτικού τύπου παρεμβάσεις με στόχο την ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων/υπηρεσιών, με έμφαση στις αγορές στις οποίες παρατηρούνται υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης. Αυτές οι παρεμβάσεις εκ των πραγμάτων πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα ελέγχου αλλά χρειάζεται να συμπληρωθούν από μέτρα ενίσχυσης του «πλουραλισμού μεγέθους» του επιχειρηματικού τομέα.

Ωστόσο, οι παρεμβάσεις με στόχο τον έλεγχο των τιμών δεν επαρκούν. Το υψηλό ποσοστό νοικοκυριών με δαπάνες που υπερβαίνουν το εισόδημα συνιστά μηχανισμό αποσταθεροποίησης της οικονομίας. Η συγκέντρωση αυτών των νοικοκυριών μεταξύ των φτωχότερων, εκείνων με κύριο εισόδημα από επιδόματα και μεταξύ των μονογονεϊκών οικογενειών αυξάνει τις αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις αυτού του μηχανισμού. Οι έλεγχοι των τιμών και τα συναφή μέτρα θα περιορίσουν τον πληθωρισμό αλλά δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν την ακρίβεια, δηλαδή, τις υψηλές τιμές. Ο περιορισμός του προβλήματος σχετίζεται με την αύξηση του σχετικού εισοδήματος των ομάδων που πλήττονται περισσότερο μέσω της αύξησης του ονομαστικού τους εισοδήματος. Σε αυτή την κατεύθυνση, τα σημαντικά ζητήματα αποτελούν: (α) η αναπροσαρμογή των κοινωνικών επιδομάτων βάσει του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, (β) ο ρυθμός μεγέθυνσης της απασχόλησης και αντίστοιχα μείωσης της ανεργίας, (γ) ο ρυθμός μεταβολής των ονομαστικών μισθών και (γ) η εμβάθυνση των μέτρων στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών.

Παραπομπές

- Adunts D, Bohdana K. και Jitka Š. (2022), Inflation Inequality in the Czech Republic, Policy Papers VÚPSV, v. v. i., Research Institute for Labour and Social Affairs, ISSN 2695-1029
- Amble N. και Stewart K. (1994), Experimental price index for elderly consumers, Monthly Lab. Rev., 117, 11
- Amores A.F., H.S. Basso, S. Bischl, P. De Agostini, S. De Poli, E. Dicarolo, M. Flevotomou, M. Freier, S. Maier, E. García-Miralles, M. Pidkuyko, M. Ricci και S. Riscado (2023), Inflation, Fiscal Policy and Inequality, Occasional paper 330, European Central Bank
- Argente D. και Lee M. (2021), Cost of living inequality during the great recession, Journal of the European Economic Association, 19(2), 913–952

- Bankowski K., O. Bouabdallah, C. Checherita-Westphal, M. Freier, P. Jacquinot και Ph. Muggenthaler (2023), Fiscal Policy and High Inflation, ECB Economic Bulletin, 2
- Basmann, R. L., Molina, D. J. και Slottje, D. J. (1988), A Generalized Version of Engel's Law: A Cross-Sectional Analysis of U.S. Consumer Expenditure Patterns, *Economica*, 55(218), 225-241.
- Bourdieu P. (1979). *La Distinction: Critique sociale du jugement*, Les Editions de minuit, Paris
- Cardoso M., Cl. Ferreira, J.M. Leiva, G. Nuño, Ál. Ortiz, T. Rodrigo και S. Vazquez (2022), The Heterogeneous Impact of Inflation on Households' Balance Sheets, Documento de trabajo RedNIE N° 176.
- Cavallo A. (2020), Inflation with Covid consumption baskets, NBER Work. Pap. 27352
- Claeys G. και Guetta-Jeanrenaud L. (2022), Who is suffering most from rising inflation?, Bruegel Blog. Available at: <https://www.bruegel.org/blog-post/who-suffering-most-rising-inflation>
- Crawford I και Oldfield Z. (2002), *Distributional aspects of inflation*, London: IFS.
- Curci N., M. Savegnago, G. Zevi και R. Zizza (2022), The Redistributive Effects of Inflation: A Microsimulation Analysis for Italy, Occasional paper 738, Banca d'Italia, Economic Research and International Relations Area
- Deaton A. και Muellbauer J. (1980), *Economics and Consumer Behavior*, Cambridge University Press
- Easterly W. και St. Fischer (2001), Inflation and the Poor, *Journal of Money, Credit and Banking*, 160–178.
- Engel E. (1857), *Die Productions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen*.
- Hobijn B. και Lagakos D. (2003), Social security and the consumer price index for the elderly, *Current Issues in Economic and Finance*, 9(5), 1–7.
- Hobijn B. και Lagakos D. (2005), Inflation inequality in the United States, *Review of Income and Wealth*, 51(4), 581–606.
- Jaravel X και O'Connell M. (2020), Real time price indices: Inflation spike and falling product variety during the Great Lockdown. *J. Public Econ.* 191:104270
- Jaravel X. (2019), The unequal gains from product innovations: Evidence from the us retail sector, *The Quarterly Journal of Economics*, 134(2), 715–783
- Jaravel X. (2021), Inflation Inequality: Measurement, Causes, and Policy Implications, *Annual Review of Economics*, 13, 599–629.
- Kaplan G. και Schulhofer-Wohl S. (2017), Inflation at the household level, *Journal of Monetary Economics*, 91, 19–38
- Kim Dong-Hyeon και Shu-Chin Lin (2024), Inflation and wealth inequality, *Economic Analysis and Policy* 82 (2024) 893–907
- Kuchler A., Renkin T. και Weissert Ch. (2023), Inflation inequality in Denmark, Economic Memo, No. 5, Danmarks Nationalbank, Copenhagen
- McGranahan L. και Paulson A. L. (2005), Constructing the Chicago Fed Income Based Economic Index-Consumer Price Index: Inflation Experiences by Demographic Group: 1983-2005, Working Paper 2005-20.
- Menyhert B. (2022), The Effect of Rising Energy and Consumer Prices on Household Finances, Poverty and Social Exclusion in the EU, JRC Science for Policy report JRC130650, European Commission Joint Research Centre, Ispra.
- Orchard J. (2022), Cyclical Demand Shifts and Cost of Living Inequality, Mimeo, University of California, San Diego.
- Snyder E. M. P. (1961), Cost of living indexes for special classes of consumers, *The price statistics of the federal government* (pp. 337–372). NBER
- Thalassinos E., Ugurlu E. και Muratoglu, Y. (2012), Income inequality and inflation in the EU, *European Research Studies*, 15
- Veblen T. (1899), *The Theory of the Leisure Class*.
- Wimer C, Collyer S Και Jaravel X. (2019), The costs of being poor: Inflation inequality leads to three million more people in poverty, Policy Brief, Cent. Poverty Soc. Policy, Columbia Univ., New York
- Κανελλόπουλος Ν. (2021), Η διανεμητική επίδραση του πληθωρισμού, Οικονομικές Εξελίξεις, τ. 48, ΚΕΠΕ, σσ. 65-86

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΚΕΠΕ)

Αμερικής 11, Αθήνα 10672

Τηλέφωνο: (+30) 210 3676400